

Інна ЧЕРКЕСОВА

ЗНАЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ЕСТЕТИЧНИХ ЯКОСТЕЙ КИЛИМІВ У СУЧАСНОМУ СЕРЕДОВИЩІ

Ковёр – это душа комнаты...

Он определяет не только тона,

но и формы всех окружающих предметов...

...чтобы судить о коврах, надо быть гением.

Эдгар Аллан ПО. Философия обстановки

Килим — джерело інформації за умов змістовного насичення форми орнаментальних елементів та їх поєднань на площині тканини, що утворює нове відчуття середовища життєдіяльності людини. Килимам може бути притаманна роль подразника чуттєвого сприйняття у понятійному пізнанні взаємовідносин між людиною і природою або людиною і соціумом.

Сьогодні, як і за давніх часів, килим є складовою ужиткового, громадського інтер'єру. Завдяки технічному прогресу килим став промисловим виробом. Традиційний килим ручної роботи і промисловий килим як ужиткові, утилітарні вироби володіють захисними для людини функціями: утеплення, звукоізоляція. Ужиткова якість килимів залежить від матеріалу, техніки ткацтва. Естетичні якості килиму залежать від почуття міри, художнього смаку ткача, форми і стилю елементів декору, колориту, які утворюються залежно від здібностей виконавця.

Техніка ткацтва килимів — вузликова та гладке ткання — вимагає великих витрат часу та терпіння, доброї пам'яті, відчуття гармонії кольорових сполучень. Килимарство ніколи не було хобі, заповненням порожнини часу. Це була життєва необхідність. Тому й форми декору не були випадковими, а наповнені

певним змістом. Людина з дитинства споглядала килимові орнаменти і з коментарів дорослих набувала певних знань. Ф. В. Гоголь у книзі «Коври» [1] проаналізував значення основних орнаментальних форм на східних килимах. Він довів, що ромбоподібні форми — «гюль» або «гуль», які ритмічно заповнюють поле килиму, є стилізованою проекцією форм рослинного та тваринного світу. В цілому кожний гюль є образом системи зрошення садів та місця водопою свійських тварин, образ оази серед посушливих степів. Так смуги, що облямовують поле килиму, розроблені певними орнаментальними формами, представляють собою водні потоки. Всередині килиму смуги, що перетинають центри гюлей, представляють собою зрошувальну систему. Стилізація природних рослинних та тваринних форм утворює умовні, абстрактні форми, які недосвідченим оком європейця сприймаються як геометризовані орнаменти (наприклад, гюлі трактуються як троянди за М. Селівачовим) [2].

З перських мініатюр бачимо, що розкішні килими втілюють образ квітучого саду. У побуті нащадків осілих кочовиків килими набувають ще більшої цінності, але вже не як образ устрою системи зрошення оази, а як образ квітучого райського саду. Мусульманська традиція вплинула на стилізацію форм живої природи у декорванні площини килиму і призвела до значної геометризації. Але назавжди залишається загальне враження квітучої природи від східних килимів, що викликає асоціації з весною, пробудженням природи, з квітучим садом, з радісним відчуттям від сонячного тепла.

За тисячоліття відпрацьовано дві провідні килимарські техніки: гладкого ткання та вузликова. Потрібно зазначити, що назва візерункових тканин з функцією утеплення та звукоізоляції «килим» в українській мові все ж запозичена зі Сходу. У країнах Передньої та Середньої Азії гладкоткані двобічні вироби називаються «килим». Сама тканина та її декоративне оздоблення утворюються полотняною технікою переплетення: кожна нитка основи переплітається з кожною ниткою утоку, таким чином, що нитки основи цілком вкриті пітканням. У цій техніці виконуються смугасті орнаментовані килими. Вироби, що виконані вузликовою технікою (вузли «гірдес» та «сенне»), російською мовою називаються «ковёр». Але термін «килим», як свідчать фахівці мистецтвознавства, з'являється на теренах України тільки з XVII ст.

За формами декору українські килими поділяються на геометричні, на геометризовано-рослинні, на квітково-рослинні. Західному регіону України

притаманні більш килими з геометричними формами орнаментів, Центральному та Східному — геометризвано-рослинні та квітково-рослинні форми. Це досить загальна типізація за формами орнаментів килимових виробів. Як і у східних килимах, український килим позбавлений порожніх місць тла. Вся площа виробу вкрита візерунками. За Сидорович виділяються основні композиційні типи килимів: смугасті, сітчасті, вазонкові. Форми орнаментальних елементів підкоряються загальній композиційній формі килиму. Основні орнаментальні комплекси декору килимів теж типізовано: світове або родинне дерево, вазон, лоза, букет, вінок. Провідною формою декору квітково-рослинних килимів стало родинне дерево. Якщо родинне дерево виростає з будь-якої форми вазону — то цей комплекс називається «вазон», а килими — вазонковими [2]. Традиційні килими ручної роботи за внутрішньою композиційною структурою залишаються майже незмінними у поколіннях. Килимові інтродукції стають своєрідним опануванням певною інформацією і закріпленням естетичних пріоритетів у нащадків.

Орнаментальні форми на килимах та рушниках на теренах України зазнали впливу візантійського мистецтва з проникненням сюди християнства. Фахівці визначають, що незрозумілі форми декору майстри-виконавці переробляли згідно своїм уявленням. Яскравий приклад цьому є декоративна форма двоголового орла, яку місцеві вишивальниці та ткалі переробляли у вазони з квітами. Виділяють навіть «орляні» рушники. Розмаїття та краса природи на плодючих землях Північного Причорномор'я (степ й лісостеп) були та є джерелом натхнення у майстрів прикладного мистецтва. Саме природну красу доквілля згідно власним відчуттям відображали виконавці на своїх тканих виробках.

Настав час переосмислювання композиційної структури килиму з акцентом на інформаційно-естетичних якостях. Композиційні форми повинні бути максимально насичені емоційальною інформацією, щоб утворювати певні відчуття й позитивний настрій. Усвідомлення символічного змісту орнаментів килиму стимулюватиме процес мислення. Твердження Е. По (епіграф до статті) не втратили актуальності у сьогоденні. Килим справді може бути душею приміщення, але лише за умов насичення певним змістом, зрозумілим та цікавим пересічному користувачу. Змістовність повинна сприйматися підсвідомо й спонукати до роботи емоційний інтелект людини. Створенням сучасного

килиму повинен опікуватися фахівець, який обізнано і дуже відповідально буде ставитися до вибору матеріалу, пропорцій виробу, колориту, форм декору. Саме вдале поєднання цих складових стане підґрунтям утворення композиційної структури сучасного килиму та його органічного поєднання з предметними формами сучасних інтер'єрів. Отже, з вищевикладеного випливає значення інформаційно-естетичних якостей килимів у сучасному середовищі людини, яке проявляється в утворенні у неї позитивного емоційно-комфортного стану, що відповідає вимогам екології матеріального і духовного середовища.

1. Гогель Ф. В. Ковры. — М., 1950. — С. 27–33.
2. Селівачов М. Р. Лексикон української орнаментики (іконографія, номінації, стилістика, типологія). — К., 2005.